

Luonnonvara- ja
biotalouden
tutkimus 34/2019

Blue Care – Vesien helmiä

Sinisten hyvinvointipalveluiden kokeiluja ja työpajoja

Saara Tuohimetsä, Marja Rantanen, Katriina Soini & Päivi Eskelinen

Blue Care – Vesien helmiä

Sinisten hyvinvointipalveluiden kokeiluja ja työpajoja

Saara Tuohimetsä, Marja Rantanen, Katriina Soini, Päivi Eskelinen

Viittausohje:

Tuohimetsä, S., Rantanen, M., Soini, K. & Eskelinen, P. 2019. Blue Care – Vesien helmiä. Sinisten hyvinvointipalveluiden kokeiluja ja työpajoja. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 34/2019. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 32 s.

ISBN 978-952-326-764-0 (Painettu)

ISBN 978-952-326-765-7 (Verkkajulkaisu)

ISSN 2342-7647 (Painettu)

ISSN 2342-7639 (Verkkajulkaisu)

URN <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-765-7>

Copyright: Luonnonvarakeskus (Luke)

Kirjoittajat: Saara Tuohimetsä, Marja Rantanen, Katriina Soini, Päivi Eskelinen

Julkaisija ja kustantaja: Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki 2019

Julkaisuvuosi: 2019

Kannen kuva: 'Kalaportaat', Mäntän taideseura, Vilppulan satama 2017; Saara Tuohimetsä

Painopaikka ja julkaisumyynti: PunaMusta Oy, <http://luke.juvenesprint.fi>

Tiivistelmä

Saara Tuohimetsä, Marja Rantanen, Katriina Soini ja Päivi Eskelinen

Luonnonvarakeskus

Sininen biotalous, Green Care ja luonto- ja hyvinvointimatkailu ovat kiinnittäneet huomion luonnonvesien tärkeyteen osana ihmisen hyvinvointia. Blue Wellbeing ja Blue Care -termien alle voidaan koota luonnon sinisen osan, vesistöjen, hyvinvointivaikutukset arjen ympäristöstä sosiaali- ja terveysalan palveluihin. Blue Care on käsitteenä nuori ja sen sisältö kasvaa, kehittyy ja tarkentuu mm. aktiivisen hanketoiminnan tuloksena jatkuvasti.

Tähän raporttiin on koottu kokemuksia Blue Care -toiminnasta Keski-Suomen alueella Freshabit LIFE IP (LIFE 14 IPE/FI/023) hankkeessa. Valtakunnallista monin tavoin vesiluonnon hyvinvointia edistävää hanketta koordinoi Metsähallituksen Luontopalvelut. Tämä raportti kuvaa Luonnonvarakeskuksen osiota (A7), jossa pohdittiin, millaisia hyvinvointipalveluita vesiluonto voi tarjota meille ihmisille. *Virkistyskalastusta lapsille* kuvaa toiminnallisen tavan hyödyntää kalastusta lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Luvut *Apuvälinelähtöinen kalastus* ja *Blue Care tunnetummaksi – lisäpalveluja luontomatkailuun* perustuvat työpajoihin, joista ensimmäiseen kuului myös kokemuksellinen kalastusretki. Jälkimmäisessä pohdittiin kuvien avulla erilaisia vesistömaisemien muodostamia tiloja Blue Care -toimintaympäristöinä.

Vesistölähtöisiä hyvinvointipalveluita esitellään laajemmin Luonnonvarakeskuksen julkaisemassa, rinnakkain syntyneessä julkaisussa [‘Hyvinvointia luonnonvesistä – Palveluja arkeen, matkailuun, ope-
tukseen sekä sosiaali- ja terveyssektorille’](#) (Eskelinen ym. 2018). Julkaisuun on koottu tietoa mm. vesiympäristön erityispiirteistä erilaisissa palveluissa, turvallisuudesta vesistöpalveluissa sekä vesiluonnon käytöstä toimintaympäristönä. Julkaisusta on saatavilla myös englanninkielinen versio (Soini ym. 2019). Vesi osana luontoa muodostaa monipuolisen ja moniaistisen toimintaympäristön, joka on useimmiten hyvin saavutettavissa ja palvelee kaikkina vuodenaikoina monenlaisia asiakasryhmiä. Elämykset tarjoavat virkistystä ja voimaantumista ja mahdollisuuden erilaisiin aktiivisiin toimiin. Toisaalta veden äärellä on hyvä ajatella, rentoutua ja rauhoittua.

Asiasanat: Blue Care, Green Care, erityisryhmät, hyvinvointi, kalastus, luontomatkailu, virkistystoiminta, ulkoilu, ympäristökasvatus

Sisällys

1. Blue Care on Green Care -toimintaa vesiympäristöissä	5
2. Virkistyskalastusta lapsille: Siika ja Harri -projekti	8
3. Apuvälinelähtöinen kalastus	12
3.1. Esteetön kalastus vesillä	13
3.2. Esteetön rantakalastus	14
3.3. Yhteenveto työpajasta	16
4. Blue Care tunnetummaksi – lisäpalveluja luontomatkailuun	17
4.1. <i>Tunnetko Blue Care -käsitteen</i> –kysely	17
4.2. Vesistömaiseman soveltuvuus eri toimintoihin.....	17
Ryhmätyöhön virittävä tehtävä	18
Uintia ja majavantuhoja (Kuvat 10 ja 11).....	18
Seesteinen järvi, keväinen koski ja rotkojärvi (Kuvat 12, 13 ja 14)	20
Suolampi ja talvinen koskimaisema (Kuvat 15 ja 16)	23
4.3. Yhteenveto työpajasta	25
Lopuksi	26

1. Blue Care on Green Care -toimintaa vesiympäristöissä

Green Care tarkoittaa toimintaa, jossa luontoa käytetään eri tavoin tavoitteellisesti ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi ja ylläpitämiseksi. Green Care on tavoitteellista, vastuullista ja ammatillista. Suomalainen Green Care jaetaan kahteen palvelutyyppiin. **LuontoHoivan** palvelut hyödyntävät luontolähtöisyyttä hoivassa ja kuntoutuksessa, ja ne tuotetaan sosiaali- ja terveyspalvelujen lainsäädännön alaisina. **LuontoVoimaan** puolestaan kuuluu virkistys-, hyvinvointi- ja kasvatuspalvelut. Molemmilla palvelutyypeillä korostuvat toiminnallisuus sekä yhteisölliset kokemukset ja sosiaalisuus. Green Care Finland ry hallinnoi ja myöntää LuontoHoiva ja LuontoVoima -laatumerkit, jotka varmentavat palvelun noudattavan Green Care -periaatteita.

Blue Care termiä käytetään Green Care -palveluista, jotka liittyvät vesiluontoon. Blue Wellbeing viittaa luonnonvesien hyvinvointipalveluihin, joiksi voidaan lukea kaikenlainen vesistölähtöinen liikunta ja virkistys, mutta myös kaikki vesimaisemassa tapahtuva Green Care -toiminta. Sinisen erottaminen vihreästä luonnosta ja maisemasta voi vaikuttaa keinotekoiselta, mutta tarkoituksena on korostaa veden merkitystä. Yksinomaan veteen liittyvää hyvinvointitutkimusta on tehty melko vähän, mutta esimerkiksi Luonnonvarakeskus (Luke) tutkii myös vesialueiden merkitystä osana luonnon virkistyskäyttöä. Rannat ja vesiympäristöt nousevat esiin elvyttävänä ympäristöinä ja ihmisten mielipaikkoina (mm. Korpela ym. 2010; White ym. 2010). Vesiluonto myös aktivoi voimakkaasti kaikkia aisteja.

Kuva 1. Vesiympäristöjen hyvinvointikäytännöt ja -palvelut vaihtelevat. Arjen toiminnot tavoittavat suuren joukon ihmisiä, jotka itseohjautuvasti hakeutuvat vesiympäristöön. Hoiva ja kuntoutus on puolestaan ohjattua toimintaa, johon vastaavasti osallistuu pienempi joukko ihmisiä. (Kuva: Luke)

Blue Care -palvelu, esimerkiksi ohjattu kalastus, voi olla sama tuote, jota matkailuyrittäjä tuottaa matkailupalveluna. Yrittäjän on kuitenkin tunnettava ne kriteerit, joilla palvelusta muodostuu Green Care -palvelu ja tuotettava se niiden mukaan ammattitaidolla. Jos palvelu on vesiluonnossa tapahtuva terapia, on tarjoajan oltava koulutettu terapeutti. Vesistöjen hyvinvointikäyttö voi vaihdella ohjatuista luontomenetelmistä omaehtoiseen virkistykseen ja arjen toimintaan, jotka linkittyvät toisiinsa (Kuva 1).

Kuva 2. Vesiluonnosta tulee tuttu, kun siihen käy tutustumassa pienestä pitäen. (Kuva: Saara Tuohimetsä)

Freshabit LIFE IP

[Freshabit LIFE IP](#) (LIFE 14 IPE/FI/023) on Suomen ensimmäisiä ns. integroituja LIFE-hankkeita, jotka kattavat laajoja aihealueita ja tähtäävät Euroopan unionin ympäristö- ja ilmastotoimia koskevien suunnitelmien tai strategioiden täytäntöönpanoon. Seitsemänvuotinen hanke (2016–2022) sisältää monenlaisia käytännön toimenpiteitä luonto- ja kulttuuriarvojen sekä virkistysmahdollisuuksien muodostaman vesiperinnön säilyttämiseksi. Yli 30 toimijan hanketta koordinoi Metsähallituksen Luontopalvelut. Erilaisilla vesiensuojelutoimenpiteillä vähennetään valuma-alueilta vesistöön tulevaa kuormitusta. Vesilintujen, kalojen ja muun eliöstön elinympäristöä parannetaan kunnostamalla puroja, jokia ja järviä. Erityisesti jokihelmisimpukoiden sekä vaelluskalojen luontaisen elinkierron turvaamiseksi toteutetaan kalateitä ja niihin liittyviä tukitoimenpiteitä. Kartoitus ja seurantatoimilla tutkitaan toimenpiteiden vaikutuksia vesiekosysteemien rakenteeseen ja toimintaan sekä selvitetään sisävesien ekologista tilaa. Kaiken toiminnan päätavoite on Natura 2000 -vesistöalueiden ekologisen tilan ja monimuotoisuuden parantaminen.

Freshabit LIFE IP -hankkeessa edistetään myös luonnonvesistä saatavien hyvinvointipalveluiden tunnistamista. Ympäristökasvatuksellisia osioita hankkeessa on mm. Luonnonsuojeluliitolla, joka on tehnyt yhteisöllisiä suokunnostuksia Keuruun ja Multian seudulla 2016 ja 2017. Vuoden 2016 kunnostuksissa mukana oli turvapaikanhakijoita, jotka pääsivät talkoissa luontevasti kanssakäymiseen paikallisten kanssa ja saivat tilaisuuden jutusteluun ja suomen kielen kuulemiseen ja oppimiseen (Aalto 2018). Suotalkoot saattoivat siten osaltaan auttaa kotoutumisessa. Erilaisiin yhteisöllisesti toteutettaviin vesistökuunnostuksiin voi hakea vinkkejä Luonnonsuojeluliiton [Vesistöoppaasta](#) (Haakana 2018), joka on syntynyt osana hanketta. WWF Suomi puolestaan on tuottanut osana Freshabit -hanketta monialaiset mobiilioppimateriaalit ”Suuri rantaseikkailu” ja ”Vesistömysteeri”. [Materiaalit](#) on laadittu Seppo-pelialustalle ja ne ovat koulujen käytössä maksutta. Oppimateriaalin tueksi on tehty lyhyitä opetusvideoita. Luontokoulumateriaalia hankkeessa on tuottanut myös Natur och Miljö (julkaisuvaiheessa, ks. [nettisivut](#)).

Kuva 3. Muuttolintujen havainnointi on suosittua ja lintutorneihin kiipeää bongareita aikaisin keväällä. Esteettömiä linturetkikohteita on kuitenkin vähän ja torneja käytetään omalla vastuulla. Matala katselulava voidaan rakentaa esteettömäksi. (Kuva: Saara Tuohimetsä)

2. Virkistyskalastusta lapsille: Siika ja Harri -projekti

Luonnonvesistöjen merkitys ja mahdollisuudet niin virkistykseen lähteenä kuin hyvinvointipalveluissa on kirjattu osaksi MMM:n julkaisemaa *Sinisen biotalouden kansallista kehittämissuunnitelmaa 2025*. Keski-Suomessa järvien runsaus helpottaa kalapaikkojen ja virkistyskohteiden saavutettavuutta. Myös taajamista ja niiden läheisyydestä löytyy kalapaikkoja. Vesistöjen käytöstä Blue Care -toiminnassa on kuitenkin vielä melko vähän käytännön esimerkkejä.

Siika ja Harri – Hyvinvointikalastusta nuorille lähti tarpeesta kokeilla eri toimijoiden välistä yhteistyötä Blue Care:n viitekehityksessä. Hankkeessa kokeiltiin kalastusta erityistä tukea tarvitsevien lasten hyvinvointia edistävänä toimintana ja kalastusoppaiden palveluvalikoiman laajentamista. Hankkeessa järjestettiin kolmen kerran kalastuskokeilu lapsiryhmälle kesällä 2017. Työnjako oli seuraava: Luonnonvarakeskus (Luke) koordinoi, havainnoi sekä raportoi kokeilun. Kalastusoppaat Juha Happonen ja Antti Venninen vastasivat ammattimaisesta kalastusopetuksesta. Pelastakaa Lapset ry Jyväskylä vastasi sosiaalisin perustein valitun lapsiryhmän kokoamisesta sekä yhteydenpidosta lapsiin ja heidän perheisiinsä. Hanke sai rahoitusta Kalastuksenhoitomaksuvaroista.

Kahdeksan lapsen ryhmä kokoontui kolmena peräkkäisenä viikkona noin kolmeksi tunniksi tutustumaan erilaisiin kalastusmuotoihin Suolahden satamassa, Äänekosken satamassa sekä Äänekosken Kapeenkoskella. Toinen puoli iltapäivästä kului rantaonginnan parissa, toisen puolikkaan teema vaihtui: ryhmä pääsi kokeilemaan pohjaongintaa, jigausta sekä heittokalastusta kalastuslautalta. Lisäksi oppaat kävivät läpi vesillä liikkumisen ja kalastuksen yleisiä turvallisuusohjeita, kalojen biologiaa ja kalankäsittelyä. Saaliiksi saatiin liki kymmenen eri kalalajia. Jokaisella kerralla opasryhmään kuului myös kolmas kalastusohjaaja. Lasten toimintaa havainnoitiin jokaisella kerralla. Keskustelujen lisäksi lapsilta ja heidän vanhemmiltaan pyydettiin kirjallisesti palautetta kalastustapahtumien jälkeen. Vanhemmilta ja lapsilta saatu palaute kokeilusta oli myönteistä. Huomioiden lasten taustan kokeilun onnistumisesta kertoi myös sitoutuminen kalastuskertoihin, sillä poissaoloja ei ollut lainkaan. Intoa ei lannistanut edes sadekesän ilmeinen kuurosateiden uhka.

Kuva 4. Kuvissa kalansaaliin kanssa poseeraaminen on mukavaa. Kuvaajan tulee huolehtia siitä, että kuvaamiseen ja kuvien jakamiseen on saatu huoltajalta lupa. (Kuva: Marja Rantanen)

Ryhmän keskittyminen annettuihin tehtäviin ja omatoimisuus kasvoivat kerta kerralta. Lapset alkoivat myös ryhmäytyä keskenään. Lasten mielenkiinnon ja innostuksen säilyttämisessä tärkeässä roolissa ovat kuitenkin sekä mielekäs toiminta että ohjaajan aktiivinen osallistuminen. Kun onkivavan päässä oli hiljaisempaa, mielenkiinto saattoi kohdistua vesikasvien kalastamiseen tai kivien heittelyyn. Tällaisten hiljaisten hetkien varalle ohjaajan on hyvä valmistautua käyttämään ammattitaitoaan. Vesiympäristö, kalastusvinkit ja kalankäsittely kiinnostavat lapsia, mutta valmius muodostaa kysymyksiä oma-aloitteisesti ei ole itsestäänselvyys. Kalan saamisen merkitys osoittautui ryhmässä hyvin tärkeäksi. Kilpailuasetelma esimerkiksi suurimmasta kalansaaliista voi toimia motivaation lähteenä, mutta kilpailullisuuden korostamista palkinnoin on syytä harkita tarkoin. Kaverin saaman kalan aiheuttama pettymys voi jo sinällään aiheuttaa mielipahaa. Toisaalta palkinto vahvistaa onnistumisen elämystä ja voi kasvattaa minäpystyvyyden tunnetta.

Kalastuskertojen jälkeen käytiin palautekeskustelu Pelastakaa Lapset -toimijoiden, kalastusyrittäjien ja Luken tutkijoiden kesken. Selkeät opasteet lähtöpaikalle, oppaiden ammattitaito niin lasten kanssa toimimisessa kuin kalastuksessa sekä kiireettömyyden tuntu havaittiin tärkeiksi kalastuskokemuksen luomisessa. Yhtenä vaikuttavuuden mittarina voidaan pitää sitä, että kalastusiltpäivät olivat keskustelunaiheena kotona lapsen ja vanhempien sekä lapsen ja perheen tukihenkilön välillä vielä pitkään tapahtumien loppumisen jälkeen. Kalastusiltpäivien katsottiin antavan positiivisen keskustelunaiheen ja lisännen keskustelua lasten sekä lasten ja vanhempien välillä.

Kolmen kerran kokeilu on lyhyt seuranta-aika. Toteutettu kokeilu antoi kuitenkin tärkeää käytännön tason tietoa, miten 1) kalastusta voidaan käyttää lasten ja nuorten aktivoimiseksi, 2) yrityksen ja järjestön yhteistyöstä, 3) käytännön toimista, jotka on huomioitava kun vesiympäristö ei ole ennalta tuttu asiakasryhmälle ja 4) viitteitä kalastuksen myönteisistä vaikutuksista kommunikointiin ja hyvinvointiin. Ohjattu kalastus myös edisti kalastuksesta pitävien harrastusta ja opasti uusia lapsia kalastuksen pariin.

Kuva 5. Katamaraanityyppinen, sisätiloiltaan tasapohjainen vene soveltuu myös liikuntarajoitteisten asiakkaiden viemiseen vesille. Yrittäjä Antti Vennisen aluksen kotisatama on Keski-Suomessa Äänekoskella. Siika ja Harri – kokeilun pojat olivat hyvin innoissaan päästessään veneilemään ja kalastamaan eri tavoin vesiltä käsin. (Kuva: Saara Tuohimetsä)

Kalastustapahtuman järjestäminen lapsille

- ❖ Kalastuspaikan ja –muodon valinta; paikkakatselmus ennen tapahtumia
- ❖ Tapahtuman suunnittelu ja päivän aikataulu; tiedotus vanhemmille ja ryhmän mukana tuleville ohjaajille
- ❖ Hyvä opastus tapahtumapaikasta ja sinne saapumisesta
- ❖ Tehdään turvallisuussuunnitelma ja riskianalyysi sekä tarvittaessa tiedotetaan pelastuslaitosta tapahtumasta.
- ❖ Järjestäjä ottaa mukaan ensiapulaukun ja sivuleikkurit.
- ❖ Eväät ovat tärkeä osa kalastusretkeilyä; tarjoaako järjestäjä vai tuoko kukin omat eväät, jolloin ruoka-ainerajoitteet tulevat helposti huomioiduiksi?
- ❖ Vaatetuksen on oltava riittävä. Varsinkin vesillä vilu yllättää helposti ja lämpimiä vaatteita on syytä olla mukana. Kohteesta ja säästä riippuen kumisaappaat voivat olla tarpeen. Kirkkaalla säällä on suojauduttava liialta auringolta.
- ❖ Erityisohjausta tarvitsevat lapset saattavat tarvita ryhmän kalastusoppaan lisäksi henkilökohtaisen ohjaajan.
- ❖ Kohteesta riippuen myös rantakalastuksessa voi olla hyvä käyttää pelastusliivejä.
- ❖ Heittokalastuksessa aurinko/suojalasit lisäävät turvallisuutta.
- ❖ Tapahtuman kulku kerrotaan osallistujille tarkasti tapahtuman alkaessa, mikä lisää päivän sujuvuutta ja tapahtuman turvallisuutta.
- ❖ Lapsille kerrotaan, mitä mahdollisille saaliskaloille tehdään. Miten kaloja käsitellään? Mitkä kalat otetaan, mitkä vapautetaan? Laitetaanko kalat esimerkiksi sankoon tai sumppuun odottamaan saaliinkäsittelyä? Kuinka kala vapautetaan oikeaoppisesti takaisin veteen?
- ❖ Lapset ovat innokkaita kuulemaan tarinoita kaloista ja opettelemaan eri kalalajeja. Retkellä voi havainnoida myös muuta vesiluontoa, kasveja ja lintuja.
- ❖ Kalojen mittaaminen on hauska lisätoiminto. Erilaiset infotaulut tai rastitehtävät voivat olla tarpeen, mikäli kaloja ei nouse ja keskittyminen kalastukseen herpaantuu.
- ❖ Saaliinkäsittelyn näyttäminen on kiinnostavaa ja samalla voidaan opiskella kalabiologiaa, katsoa sisäelimiä ja jakaa ruokareseptejä. Tietävätkö kaikki, mikä on uimarakko tai että kaloilla on kuono? Mikä on kylkiviivan tehtävä?
- ❖ Leikkimielinen kilvoittelu ja pienet palkinnot voivat olla hyviä motivoimaan ja lisäämään keskittymiskykyä. Järjestäjän on kuitenkin huomioitava kaikki tasapuolisesti ja palkita myös mahdollisesti saaliitta jääneet reippaasta osallistumisesta. ”Kalakateutta” ei ole tarpeen lisätä epäreilulla palkitsemisella.

Kuva 6. Mato-onginta on helppo järjestää ja aktiivisena kalastusmuotona siihen on helppo keskittyä. Lapsille pitää ennen onginnan aloittamista kertoa, mitä saaduille kaloille tehdään ja miten niitä käsitellään. Kalojen mittaaminen on hauska lisätoiminto kalastustapahtumaan. Mikäli kaloja ei ranta-onginnassa tule, on järjestäjällä hyvä olla mietittynä etukäteen mielenkiinnon ylläpitoon muitakin toimintoja, kuten vaikka onkimatojen kaimista tai kaloihin ja järviluontoon liittyviä rastitehtäviä. (Kuvat: Saara Tuohimetsä)

3. Apuvälinelähtöinen kalastus

Apuvälinelähtöisen kalastuksen työpaja toteutettiin yhteistyössä Juha Happonen kanssa 28.8.2017 osana Luontolähtöisiä palveluita Keski-Suomesta -hanketta (Maaseuturahasto). Mänttä-Vilppulassa järjestetty Blue Care -teemailtapäivä rakentui kolmen tunnin venekalastusretkestä vesillä sekä rantakierroksesta. Erityisryhmien kalastusdemonstraatioon osallistui yhdeksän henkilöä: kalastusta matkailupalveluna tarjoavia yrittäjiä, kouluttajia, Green Care -hanketyöntekijöitä ja tutkijoita.

Juha Happonen Kalastusohjelmalvelut Happonen Ky tarjoaa palveluita Pirkanmaan ja Keski-Suomen alueella. Juha Happonen on kalastusopastuksen pioneeri ja kouluttaja Suomessa. Hän on erikoistunut iktyocare -palveluun, erityisryhmien kalastusopastukseen ja vesistöoppaiden koulutukseen. Yrityksen ohjelmalveluihin kuuluvat mm. liikuntaesteisten kalastusleirien suunnittelu ja toteuttaminen. Juha Happonen on myös kehittänyt kalastuksen apuvälineitä yhteistyössä Kehitysvammaisten Tukiliiton Maliken kanssa. Malike tulee sanoista ”Matkalla, liikkeellä, keskellä elämää” ja sen toiminta on suunnattu vaikeasti vammaisille, jotka tarvitsevat toimintavälineen ja toisen ihmisen apua voidakseen osallistua ja liikkua (MALIKE 2018).

Iktyocare on kalastuksen ja veden avulla tapahtuvaa virkistäytymistä ja motivointia ja toimintakyvyn ylläpitoa toimintaterapian lähtökohdista (Juha Happonen).

Kuva 7. Näkymä tyyneä elokuun iltana Vilpun reitiltä kohti Vilppulan satamaa. (Kuva: Saara Tuohimetsä)

3.1. Esteetön kalastus vesillä

Juha Happonen yrityksen kotisatamana toimii Vilppulan satama. Käytössä on katamaraanityyppinen Sun Tracker 22 -kalastusalus (Kuva 8). Kymmenen hengen kalastuslautta soveltuu esteettömään kalastukseen ja siihen pääsee siirtymään laiturilta pyörätuolilla. Alus on sisätilaltaan tasapohjainen, jolloin pyörätuolilla on mahdollista liikkua myös veneessä. Pehmusetuilla istuimilla on mahdollista istua tuettuna esimerkiksi kantikkaiden aputyynyjen avulla. Tarvittaessa veneen suojaksi voi avata katoksen, minkä jälkeenkin veneen etuosaan jää hyvin tilaa heittokalastukseen.

Kuva 8. Kalastusohjelmalvelut Happonen Ky:llä on käytössä kymmenen hengen tasapohjainen alus, jonne on helppo ottaa mukaan esimerkiksi pyörätuoliasiakkaita. (Kuva: Saara Tuohimetsä)

Työpajassa Juha Happonen esitteli aluksen lisäksi kalastusvälineistöä erilaiseen kalastukseen ja kertoi veneessä olemisen ja liikkumisen perusteet sekä veneen turvajärjestelyt. Turvallisuuden huomioiminen vesillä on tärkeää ja veneessä olijoiden tulee tietää toimenpiteet tilanteessa, jossa kapteeni menettää toimintakykynsä. Tällöin esimerkiksi veneen navigointijärjestelmästä on mahdollista nähdä veneen tarkka sijainti ja apua pystyy tarvittaessa kutsumaan täsmälliseen paikkaan. Avovesille siirtymäajon voi hyödyntää aiheen parissa: Juha Happonen esitteli Vilpun reitin kalalajistoa ja kalojen eettistä käsittelyä ja veteen vapauttamista. *Elävien kalojen käsittely veneessä* -havainnevideo löytyy internetin You Tube -palvelusta hakusanoilla Green Care Keski-Suomi. https://www.youtube.com/watch?v=hvy99166_sM&list=PLTba3E9wQ9bnb3w51hLIOTaPTNjIkCxf&index=3&t=0s

Kalastusretkellä Juha Happonen vastaili demonstraation osallistujille erilaisiin kysymyksiin kalastuspalvelun tuottamisesta erityisryhmille, vastuista sekä kertoi kokemuksia erilaisista asiakkaista. Keskustelussa kävi ilmi, että kalastusmatkailu on jonkinlaisessa nosteessa, mutta ammattimaisia kalastusoppaita on kuitenkin verraten vähän ja harvat oppaat saavat elantonsa kokonaan opastoinnasta. Pääasiakkaita ovat yritykset, mutta yksityisasiakkaiden ei aina ole helppoa löytää palveluntarjoajia. Harvalla kalastusoppaalla on selvästi tuotteistettuja ja hinnoiteltuja palvelupaketteja erityisryh-

mille. Niiden kalastuttaminen ei kuitenkaan poikkea paljoa ns. tavallisten matkapalvelujen ostajien ohjaamisesta – päinvastoin esimerkiksi kehitysvammaiset asiakkaat saattavat kuunnella ja keskittyä erityisen tarkasti kalastusopastukseen. Säiden vaihtelu on asiakkaiden keskuudessa otettu yleensä vastaan luonnossa liikkumiseen kuuluvana asiana. Palveluntarjoajan on toki hyvä tarkastaa, että kaikilla on lämpimät varusteet vesille lähtiessä. Hiljaisempaa kalansaamista varten oppaalla on tarjota kalastustarinoita ja esimerkiksi välineiden ja kalastustapojen monipuolisempaa ja syvempää esittelyä. Erityisryhmien kalastukseen opas tarvitsee ryhmän koosta ja henkilöiden toimintakyvystä riippuen asiakkaiden henkilökohtaisia ohjaajia mukaan tapahtumaan. Apuohjaajia tarvitaan veneeseen mielellään ainakin yksi, jotta veneen hallintaan jää paremmin aikaa ja jokainen asiakas saa enemmän aikaa henkilökohtaiseen ohjaukseen.

Keskusteluosion lisäksi osallistujia pyydettiin eläytymään kalastaessa toimintakyvyltään alentuneen henkilön asemaan. Työpajan osallistujilla ei ollut itsellään toimintakyvyn rajoitteita. Veneretkellä esimerkiksi osallistujat sulki silmänsä. Ilman näköaistia kuulo, tasapaino ja tuntoaisti korostuivat. Veneretkelle sattui kyseisenä elokuun iltapäivänä todella tyyni ja aurinkoinen sää. Tuulenvire kasvoilla oli pientä, vaikka vene oli pienessä liikkeessä. Ilman näköaistia kauempaa kantautuva tieliikenteen ääni sekä läheisen puunkäsittelytehtaan mekaaniset äänet erottuivat äänimaisemasta. Se hieman rikkoi idyllistä veneretkeä. Tasapainon pitäminen korostui ilman näköaistia, vaikka kaikki saivat istua veneessä.

Veneretkellä kokeiltiin myös sitä, mille jigiheittokalastus tuntuu istuen verrattuna seisaaltaan heittämiseen. Tämä olikin seisoen kalastamaan tottuneelle melko erilainen kokemus kalastaa. Toisaalta veneessä oli hyvin tilaa heittää ja veneen keulan yksittäiset istuimet pyöriviä, joten kalastus onnistui helposti. Kokemus vain oli erilainen ja ehkä hieman rajoittunut. Esimerkiksi saalista saadessa sitä olisi mieluummin kurkistanut heti veneen laidan yli, mutta istualtaan ”*saalista ei päässyt niin hyvin vastaan*”. Suhtautuminen istuen kalastamiseen on tottumiskysymys, ja näkökulma riippuu kalastajan kokemuksesta.

3.2. Esteetön rantakalastus

Vesiltä käsin Vilppulan satamaan tullessa arvioitiin yleisesti sataman esteettömyyttä. Käytössä oli pyörätuoli ja kyynärsauvat. Ensimmäisenä kiinnitettiin huomiota siihen, että veneestä laiturille pääsemiseksi tarvitsee avustajan. Vilppulan satama-alueella liikkuminen onnistuu pääsääntöisesti pyörätuolilla itsenäisesti ja ravintolan terassille pääsee luiskaa pitkin. Sataman palveluissa on myös inva-wc. Satama sijaitsee jatkona Vilpukoskelle, jonka rannalla on tilava esteetön laiturin (Kuva 9). Laituri on leveä puulaituri, jonka kaiteet ovat tukevat ja sen verran matalat, että heittokalastus onnistuu kaiteen yli pyörätuolista käsin. Osallistujat saivatkin testata, mille maiseman havainnointi ja ympäristössä toimiminen tuntuu pyörätuolista käsin. Istuen virtaava vesi on lähempänä, jolloin siitä tulee voimakkaampi tuntu. Kosken äänimaisema oli voimakas varsinkin verrattuna hetkeä aiemmin koettuun tyyneen järvimaisemaan. Osa ryhmän osallistujista piti kosken pauhua voimaannuttavana ja osalle väkevä ääni oli jopa hieman pelottava. Koskimaisemassa laiturilla keskusteleminen vaatii enemmän keskittymistä kuin hiljaisemmassa paikassa. Kaikkiaan laiturirakennelma vaikutti oikein toimivalta, ja se istuu maisemaan melko kauniisti. Esteettömyyttä heikentävä näkökohta oli laiturille johtava kivituhkainen polku, joka ennen laituria oli syöpyntynyt sateen takia pyörätuolilla pääsemättömään kuntoon. Siten laiturin oli käytintihetkellä liikuntarajoitteiselle huonossa kunnossa, vaikka laiturin itsessään olikin moitteeton.

Kuva 9. Vilppulankoskella on tilava esteetön laituri koskikalastuksen harjoittamiseen. Vierailuajankohtana pyörätuolilla polulta siirtyminen laiturille siirtyminen vaati avustajan. Kalastusopas ja erityisryhmien kalastusopas-kouluttaja Juha Happonen näyttää, kuinka Vilppulankosken laiturin kaiderakenne mahdollistaa heittokalastuksen pyörätuolista käsin. (Kuvat: Saara Tuohimetsä)

3.3. Yhteenveto työpajasta

Työpajassa koettiin kalastusretki esteettömällä lautalla ammattioppaan johdolla ja tutustuttiin vene- ja rantakalastukseen apuvälinelähtöisesti. Kaikki työpajaan osallistuneet olivat täysin toimintakykyisiä, joten toiminta- ja aistirajoitteita testattiin keinotekoisesti. Siten kertyneet kokemukset olisivat saattaneet olla monipuolisempia. Apuvälineet ja toimintarajoitteiden huomioimisen havaittiin kuitenkin mahdollistavan hyvin kalastuksen monenlaisille käyttäjäryhmille. Keskustelu oli vilkasta ja Blue Care -käsitettä ja vesistölähtöisten hyvinvointipalvelujen muotoilua pohdittiin runsaasti. Nykyisten Blue Care -palvelujen määrää pidettiin pienenä ja saavutettavuutta melko huonona. Toisaalta, kuten perinteisemmissäkin Green Care -palveluissa, monien yritysten ajateltiin jo nyt tuottavan Blue Care:ksi luokiteltavia palveluja, mutta yrittäjät eivät itse tiedosta sitä. Näin saattaa olla joissakin vesistömatkailupalveluissa ja luontoliikunnan ja eräopastuksen palveluissa. Blue Care sopisi hyvin myös ympärivuotiseksi toiminnaksi.

4. Blue Care tunnetummaksi – lisäpalveluja luontomatkailuun

Suomen järvet tarjoavat monia mahdollisuuksia Blue Care -toimintaan. Blue Care on kuitenkin vasta muotoutumassa, eikä se käsitteenä ole kovinkaan tuttu edes luontomatkailun toimijoille. Blue Care -tietoisuuden lisäämiseksi Freshabit-hanke järjesti työpajan osana Kiehtova Maisema -projektin (Maa-seuturahasto) ja Metsähallituksen yhteistä luontomatkailuseminaaria 3.4.2018. Keski-Suomessa Konneveden tutkimusasemalla järjestetyn työpajan tavoitteena oli vuorovaikutteinen keskustelu erilaisten vesiympäristöjen mahdollistamista toiminnoista ja palveluista luontomatkailuyrittäjien ja alan muiden toimijoiden kanssa.

4.1. Tunnetko Blue Care -käsitteen -kysely

Blue Care -käsitteen tunnettuuden kartoittamiseksi seminaarin osallistujille jaettiin lyhyt kysely. Kyselyssä oli kaksi vastaajan luontomatkailutaustaan ja Green Care -käsitteeseen liittyvää valintakysymystä ja lisäksi kaksi avointa kysymystä vesistömatkailuun liittyen. Kyselyyn saatiin 20 vastausta, vastausprosentti oli 48. Vastaajista 14 kertoo työskentelevänsä luontomatkailun parissa, ja heistä yhtä lukuun ottamatta käsite Green Care on tuttu. Kuusi vastaajista ei työskennellyt luontomatkailussa, ja heistä neljä tunsi käsitteen Green Care.

Kysymykseen *Mitä käsitteestä Blue Care tulee ensimmäisenä mieleen?* kaikista vastaajista yli puolet mainitsi veden tai vesistön; kolme vastaajaa liitti käsitteen kalastukseen. Sinisen taivaan tai ilman mainitsi niin ikään kolme vastaajaa. Kaksi ei vastannut. Kahdessa vastauksessa käsite liitettiin lisäksi järvi- tai meriluontoon. Vesiensuojelu mainittiin kahdessa vastauksessa ja matkailu kahdessa vastauksessa.

Luontomatkailumuistojen kysymyksessä esitettiin esimerkkejä muistoista, mikä on voinut johdatella myös vastauksia. Vastauksien luontomatkailukokemuksissa teemoina nousivat esiin useimmin 1) sää, josta mainittiin mm. kauniit ilmat, mutta myös mieleenpainuneet usva-, valo- tms. näkymät tai ns. huonot kelit ja säänmuutokset, joista ennakkokäsityksestä poiketen olikin muodostunut mieleenpainuvia retkikokemuksia, 2) vaeltaminen, 3) ruoka, joko omat eväät tai palveluna järjestetyt, 4) juomavesi, joko juominen suoraan purosta tai juomapullojen täyttäminen, ja nuotiotulet. Erilaiset eläin- ja kasvihavainnot mainittiin neljässä vastauksessa. Vaeltaminen ja käveleminen luonnossa mainittiin 70 %:ssa (14/20) vastauksia, mikä on luontevaa, koska kävely luonnossa on suomalaisten eniten harastama lähiulkoilu (Neuvonen ja Sievänen 2011). Muistoista talviaikaan sijoittui yksi tarina ja vesistö- tai järvimaisemaan kuusi tarinaa (30 %).

4.2. Vesistömaiseman soveltuvuus eri toimintoihin

Vesi voi olla osa ympäristöä monin eri tavoin. Vesi voi virrata, muodostaa suolammen tai elää talven hiljaiseloa. Ympäristö voi olla rakennettua tai hyvin luonnontilaista. Työpajan tarkoituksena oli pohtia millaisia palveluita ja toimintaa erilaisissa ympäristöissä voisi toteuttaa, millaisille asiakasryhmille ja millaisia erityisiä mahdollisuuksia tai haasteita kohde tarjoaa. Tehtävä toteutettiin ryhmäkeskusteluina noin 12 hengen ryhmissä. Keskustelut käytiin pelkän kuvan perusteella: vesistön nimeä tai sijaintia ei kerrottu. Leivonmäen kansallispuistoon sijoittuva kuva (Kuva 15) kuitenkin tunnistettiin.

Ryhmätyöhön virittävä tehtävä

Ryhmäytymisen jälkeen tehtävän teko aloitettiin kertomalla oma etunimi ja jokin asia, joka ensimmäisenä tulee mieleen sanasta vesi. Veden tärkeyttä ja moninaista roolia meidän elämässämme kuvaa miellelyhtymien runsauden kirjo. Mainintoja saivat niin äänet, luonto kuin vesiympäristöön liittyvä tekeminen: *virtaava, ahven, uinti, melonta, kellunta, rentoutuminen, syvyys, turvallisuus, puhtaus, vene, kajakki, alkuvoimaisuus, kesä, uiminen, uinti, kirkkaus, jää, koski, kotijärvi, liplatus, vuolas, uinti, solina, soutuvene, muikku, laine, puhdas*. Huomionarvoista oli, että kaikki maininnat ilmentävät myönteistä tai neutraalia suhtautumista luonnonvesiin. Veteen liittyvät ongelmat, kuten rehevöityminen, kuivuus, tulvat tai vaaralliset vesilläliikkumisen tilanteet eivät saaneet mainintoja. Ryhmäkeskustelun osallistujien suhtautuminen veteen näytti lähtötilanteessa siis olevan myönteinen.

Keskustelu kuvista käytiin hyvin vapaamuotoisesti. Alla on kuvattu yksityiskohtaisemmin kuvien herättämä keskustelu, joka oli hyvin vilkasta.

Uintia ja majavantuhoja (Kuvat 10 ja 11)

Kuva 10. Kesäinen uinti koiran kanssa herätti työpajassa paljon ajatuksia. (Kuva: Janne Ruusuvoori)

Ryhmä liitti kuva 10:een sekä erilaisia palveluita että itseohjautuvia toimintoja. Mainintoja saivat *sauna, sorsan metsästys, kalastus, kellunta, retkiuinti, soutu, luonnonvesissä uinti, järviuiku, uimalautta, jossa voi rentoutua ja tilata palveluja tarpeen mukaan, sukellus*.

Keskustelua käytiin Suomen kirkasvetisistä järvistä, joissa on mielenkiintoista sukeltaa. Kaikki eivät unelmoi kaukomaiden syvänmerensukelluksesta, vaan sukellus sinällään on kokemus. Tietoisuus sukelluksesta on kuitenkin vähäistä tai sitä ei osata mieltää muuksi kuin laitesukellukseksi. Laittevuokraajakin on vähän. Toisaalta veden pinnan alle näkisi myös snorklaamalla. Ryhmä mainitsi toimintojen kohteeksi kaveriporukat. Toisten mielestä tarvittaisiin mukava mökkimajoitus lähellä rantaa, toisten mielestä majoitus rannassa pilaisi erämaisen, rakentamattoman luonteen. Vapaa ranta korosti keskustelijoiden mielestä kuvassa erämaisyyttä. Toisaalta uimaranta voisi olla osa matkailupakettia:

pyöräilyretki kohteeseen, jossa voisi tahtoessaan käydä uimassa. Myös suolampi voisi toimia tähän tarkoitukseen, koska osallistujalle voi tulla näyttämisen tahto (kommentti mieheltä). Ryhmän koko, laatu ja ohjaus pitäisi miettiä asiakasryhmän mukaisesti. Kun kohde on erityisryhmä, myös saavutettavuus olisi mietittävä. Haasteeksi nimettiin laiturin puuttuminen, sillä joillekin ryhmille laiturei on tärkeä.

Vesiaktiviteeteissa on huomioitava turvallisuus. Keskustelu nosti esille mm. vaaralliset pohjan upotukset. Työpajan osallistujien kesken pohdittiin kuitenkin, ovatko suomalaiset liiankin varovaisia turvallisuuskysymysten kanssa. Toisaalta ulkomaalaiset eivät kiinnitä huomiota mahdollisiin turvallisuusuhkiin. Omatoimimatkailijoille, etenkin ulkomaalaisille pitäisi koostaa ihan omat ohjeensa turvallisuudesta. Ehdotettiin myös, että kaikkiin matkailuhankkeisiin pitäisi liittää turvallisuusosio. Esimerkiksi ajankohtainen GPS-paikannus jäätilanteesta jne. pitäisi olla käytössä. Polveileva keskustelu eteni turvallisuudesta vesistöjen arvon tunnistamiseen. Siinä missä hollantilaiset iloitsevat vapaista vesistä lapsen riemulla ovat vesistöt suomalaisille läsnä jatkuvasti, eikä niiden läsnäoloa aina tunnisteta tai osata arvostaa.

Kuvaparin toisessa kuvassa (Kuva 11) maisemaa hallitsee suuri määrä pystyyn kuolleita puita. Vesi-alueen rannan tuntumassa metsä vaikuttaa melko tavanomaiselta talousmetsältä. Tehtävässä ryhmän huomio kiinnittyi etenkin majavan kaatamiin puihin, jotka loivat mielikuvan vaikeakulkuisesta maastosta. Toisaalta vesi yhdistettiin suomalaiseen maisemaan. Ryhmälle tuli mieleen äänet *puro solisee, majavan häntä loiskii, hyttyset inisevät, tuoksut, karpalot märän alueen reunoilla.* Myös majavanmetsästys mainittiin.

Kuva 11. Työpajan kuva majavan tuhoista. (Kuva: Pentti Valkeajärvi)

Ympäristöä ei koettu arvoltaan sellaisena ympäristönä, että sinne mentäisiin luontoretelle olemaan tai tarkkailemaan majavia, vaan kuvan (Kuva 11) kohteen ajateltiin kiinnostavan lähinnä tutkijaa tai metsästäjää. Lähtöasetelmasta huolimatta keskustelijat tuotteistivat kohteen: *Opastuksella ja ta-*

rinallistamisella voidaan saada rämeiköstä kiinnostava majavan asuinkohde. Vaikka rämpiminen ryteikössä heidän mielestään voisi herättää myös tunteita laidasta laitaan ja saada aikaan rajojen rikkomisen kokemuksen, laajemmalle asiakasjoukolle tarvittaisiin hyvät polut, joilla pärjäisi tavallisilla ulkoiluvälineillä ja kengillä. Ryhmä ei siis olettautunut retkeilijän automaattisesti varustautuvan kumisaappailla tai olevan valmis kulkemaan vaikeakulkuisessa luonnossa, mikä saattoi olla luontomatkailuyrittäjien omakohtainen kokemus. Toisaalta tunnistettiin myös haasteellinen luontopolkujen ylläpidon tilanne, joten kohteen sopivuus tämänkin kuvan ympäristössä esteettömäksi tai helppokulkuiseksi olisi rajallinen.

Seesteinen järvi, keväinen koski ja rotkojärvi (Kuvat 12, 13 ja 14)

Rantamaisemakuvassa on uimaranta varustettuna hiekkarannalla ja laiturilla (Kuva 12). Vesi on tyyne ja kasvillisuuden väristä huomaa, että ollaan syksyssä. Keskustelun mukaan kohde sopisi kaikille asiakasryhmille monenlaisiin aktiviteetteihin ja kaikkina vuodenaikoina. Ranta näytti ryhmästä hyvin helppolle lähestyä ja vesi matalalle, siten se voisi sopia kaiken ikäisille. *Kohde vaikuttaa kutsuvalle ja esteettömälle.* Kuvan tunnelma herätti monenlaisen tekemisen ideoita maisemassa: *asahia laiturilla, järvessä uiminen (myös talvella), veneily, kalastus, hiekkalinnojen rakentaminen, järviruo'on korsien keruu himmelien askartelua varten, nuotioilta, uistelu, luontokuvaus, snorklaus, vesihiihto, uintikisat, veneily, kanootilla melominen, suppailu, mato-onginta laiturilta, rantakasvien opettelu.* Hämärä kuva kutsui viettämään nuotioiltaa rannalla, tyyne vesi ja tunnelma laulamaan ja järjestämään vaikkapa laulukilpailun järven yli. Ryhmä ideoi rannalle leffanäytöksen. Rauhallisempaa tekemistä ja rauhoittumista kuvastivat *voi mennä kuutamouinnille tai elokuun pimeinä iltoina kellua vedessä katsellen tähtitaivasta.*

Kuva 12. Palokkajärven ranta, Jyväskylä, Keski-Suomi. (Kuva: Jaana Laamanen)

Maisemassa tekisi myös mieli viettää yö järven äärellä tai nukkua laiturilla yön yli. Tai *ajaa suoraan polkupyörällä veteen.*

Rantamaisemakuva on otettu kaupungin ylläpitäältä uimarannalta, joten sen esteettömyyteen ja monipuolisuuteen on kiinnitetty huomiota. Rannan avoimuus ja seesteinen tunnelma lienevät omiaan lisäämään houkuttelevuutta ja turvallisuuden tunnetta.

Toinen kuva (Kuva 13) on koskikuva. Virtaava vesi kutsuu kuuntelemaan veden ääntä. Tekemisessä korostuu jännitys ja aktiivinen tekeminen. Ryhmä keskusteli paljon, millä eri tavoilla virran voisi ylittää (vaikka kuvan alalaidassa näkyy silta). A-pukin rakentaminen, jolla virta ylitettäisiin, vaatisi kokeen oppaan. Virran voisi ylittää myös köyden avulla. Tai ehkä vesi on niin matalaa, että sen yli voisi kahlata. Vaikka on kevät, ryhmä kiinnitti huomion rantakasvillisuuteen: *Ranta näyttää kaipaavan niittotalkoita*. Myös vastoja voisi punoa talkoina. Tai järjestää tukkilaiskiset. Koskessa voisi myös uida, meloa ja kellua. Maisema innostaa maalaamaan. Useampi kuvan katsoja mainitsi, että virran äärellä olisi mukava viettää aikaa nuotiota poltellen. Tarjottavana palvelupakettina voisi olla myös yöpyminen kosken varrella. Esimerkiksi kuvan pikku mökki saattaisi riittää kesäyönä yösijaksi. Sinne todennäköisesti kuuluisi veden (kova) ääni.

Kuva 13. Puukkoistenkoskea, Kuhmoinen, Keski-Suomi. (Kuva: Pentti Valkeajärvi)

Kuvassa 14 on kalliorotkoinen maisema, joka oli työpajan osallistujien mielestä hieman pelottavan oloinen. Maisema näyttää sille, että sinne mennään yksin tai vain pienellä porukalla. Ensimmäisenä tekemisenä mainittiin laaksossa melominen ja kalliokiipeily. Veden tasolta käsin olisi myös mielenkiintoista kokeilla kaikua. Paikassa voisi järjestää huutoreititin tai terapiaa vihan purkamiseksi huutamalla. Paikassa todennäköisesti kuuluisi niin hyvin, että pienelläkin huudolla saisi ison äänen aikaan. Suomalainen ei kehtaa huutaa porukassa. Paikassa olisi hieno ottaa valokuvia ja toteuttaa metsäkylpyjä. Ehkä kallion päällä voisi järjestää myös jonkin dramatisoinnin eri metsänhahmoilla; ikään kuin metsälarpauksen. Maisemassa voisi toteuttaa myös barokkikonsertin, niin että yleisö olisi ylhäällä kallioiden päällä. Kallioilla voisi viettää myös kahvihetkeä ja maalata maisemaa. Vedessä voisi veneillä ja järjestää vaikka nuotanvetonäytöksen tai runovenetapahtuman, jossa valmiita runoja luetaan paperilapuilta soudellessa. Kuva kutsuu myös hyppäämään veteen ja sukeltamaan. Vesi on todennäköisesti syvää ja hyvin kirkasta.

Kuva 14. Karhunahtaan rotkojärvi, Petäjävesi, Keski-Suomi. (Kuva: Pentti Valkeajärvi)

Äänimaisema nousi ryhmän keskustelussa tärkeään osaan, vaikka vain kuvassa 13 veden liike tuottaa äänen. Mielenkiintoista on myös se, että kuva 14 ei herättänyt keskustelua hiljaisuudesta. Toisin kuin kuvan 10 ranta, hyppäämisen turvallisuus mm. mahdolliset uppotukit eivät keskustelijoita arveluttaneet. Kallioiden käyttö ulkoilureittinä kuitenkin herätti keskustelua turvallisuudesta ja siitä, että vaelusreitit pitäisi olla todella hyvin merkattu ja poluille rakennettu korkeat kaiteet. Esimerkiksi pyörätuolilla kulkevia henkilöitä ei voisi paikkaan todennäköisesti viedä, vaikka heistä olisi mukavaa päästä hyvin erilaiseen ympäristöön. Esteettömien ratkaisujen rakentaminen pilaisi ryhmän mielestä maiseman ja veisi siitä pois särmää ja alkukantaisuutta. Verrattaessa rantamaisemaan, jossa oli jo laituri (Kuva 12), sopisi rakentaminen tavalliseen rantaan paljon paremmin ja se ei vaikuttaisi niin paljoa kokemukseen maisemasta. Erämaisempaan luontoon kajoaminen tuntui keskustelijoista jotenkin sopimattomalta.

Suolampi ja talvinen koskimaisema (Kuvat 15 ja 16)

Kuva Leivonmäen kansallispuiston Haapasuolta (Kuva 15) koettiin moniaistillisena ympäristönä erilaisille kohderyhmille, kuten autisteille, ylivilkkaille lapsille, kuurosokeille ja vanhuksille. Suolammen ympäristön vaihtuvat värit eri vuodenaikoina, suopursun ja sammaleen tuoksu, lintujen äänet, sammalen ja suopursun tuntu saivat mainintoja keskustelussa. Suolta voisi poimia karpaloita suuhun ja lammesta kalastaa ehkä ruutanan. Vilkkaat lapset voivat bongata kihokkeja ja erilaisia hyönteisiä ja harjoitella keskittymistä ja hiljaa paikallaan olemista. Pitkospuiden kävely olisi jo sinällään elämys kaikille näille ryhmille. Tähän toki tarvittaisiin avustajat ja turvallisuussuunnitelma, mutta varoitettiin, että ei saa liikaa takertua pelkoihin: Suunnitellaan etukäteen kaikki hyvin ja ennakoidaan mahdolliset riskit ja vaarapaikat.

Kuva 15. Näkymä Haapasuolle, Leivonmäen kansallispuisto, Keski-Suomi. (Kuva: Saara Tuohimetsä)

Esillä oli myös riehakkaampia liikuntamuotoja: suojuoksuja ja mutakävelyä ja suolentopalloa. Tällaista ympäristöä kuluttavaa toimintaa ei kuitenkaan tulisi ryhmän mielestä sallia kansallispuistossa. Ylipäänsä tällaisille toiminnoille olisi varattava oma alueensa. Esimerkiksi metsäteollisuuden ja muiden yritysten asukkaille kohde tarjoaisi esimerkin autenttisesta ja aidosta suomalaisesta luonnosta, vastapainona aktiivisesti hoidetulle luonnolle tai tuotantomaisemalle. Ympäristö voisi toimia myös kulttuurin näyttämönä, järjestämällä siellä esim. suorokkia tai muuta musiikkia.

Kuva 16. Kuusaankoski, Laukaa, Keski-Suomi. (Kuva: Päivi Eskelinen)

Talvinen koskimaisema (Kuva 16) inspiroi elämyksellisiin, luontovoima -tyyppisiin palveluihin, joista mainintoja saivat *koskenlasku, koskikellunta ja kalastus* edellyttäen, että alue ei ole rauhoitettu. Luontoympäristön äänet ja valot vaihtuvat maisemat voisivat olla osa hiljaisuuden retiriittiä, yön voisi viettää ulkona nukkuen, tai ne voivat inspiroida valokuvaukseen tai jopa valokuvauskurssien järjestämiseen. Koski voisi tarjota myös pysähdyspaikan työhyvinvointipäivän lumikenkäretkellä ja sen äärellä voisi nauttia kahvit, tai vaikkapa juoda vettä suoraan purosta ja hengittää puhdasta raikasta ilmaa.

Turvallisuus erityisesti suoraan veteen liittyvissä palveluissa nousi tämänkin kuvan yhteydessä keskustelunaiheeksi. Vesi on arvaamaton elementti ja asianmukaiset riskianalysit tulee tehdä. Ryhmässä muistutettiin myös luonnon kokemisen kulttuurisista eroista. Aasialaiset voivat kokea tämäntyyppiset maisemat jopa pelottavina tai liian kylminä, ei välttämättä siis houkuttelevina matkailukohteina.

4.3. Yhteenveto työpajasta

Luontomatkailuseminaarin osana toteutetun työpajan osallistajat olivat valikoitunut joukko, joka tuntee vesistömatkailun erityispiirteitä ja joille Green Care oli kyselyn mukaan pääosin tuttu. Alkukyselyn mukaan he suhtautuvat myönteisesti veteen osana luontoa. Erilaisia vesistömaisemia analysoitaessa esille nousi keskeisesti **moniaistisuus** ja erityisesti **vesiluonnon äänimaisema**. Myös **vuodenaikojen vaihtelun** mukanaan tuoma luonnon värimaailman vaihtelu huomioitiin kattavasti. Maisemien kasvillisuuteen kiinnitettiin myös runsaasti huomiota, ja sen tarjoamista aistihavaintojen mahdollisuuksista keskusteltiin runsaasti.

Keskusteluissa nousi esille **erilaisia tapoja liikkua vesiluonnossa**. Tämä koettiin suurena mahdollisuutena erilaisten asiakasryhmien tarpeita ajatellen. Esimerkiksi melonnan huomioitiin tasa-arvoistavan esimerkiksi pyörätuolia käyttäviä ja kävelemään pystyviä. Toisaalta luontokohteet voivat olla haastavia liikkua, vaikka eri asiakasryhmien toivottiin pääsevän niiden tarjoamien kokemusten äärelle. **Luontokokemuksia pidettiin erityisen virkistävinä ja voimaannuttavina**. Runsa rakentaminen kohteisiin koettiin vieraana, ja liian turvallisuuden korostaminen turhana. Keskustelijat kokivat suomalaisten osaavan liikkua luonnossa turvallisesti ja riittävää varovaisuutta pitäen. **Turvallisuuden** huomioimista pidettiin kuitenkin erittäin tärkeänä kaikissa ympäristöissä. Palveluntarjoajan pitäisi osata tarjota luontoelämys niin, että turvallisuusseikat on otettu huomioon, mutta asiakkaalle jäisi kuitenkin ”tuntu seikkailusta”.

Vesistömaisemia katsellessa kuvat houkuttivat keksimään monenlaista **aktiivista tekemistä**. Toisaalta vesiluonnon moniaistisuuden todettiin tarjoavan myös passiivisia hyötyjä. Vesiluontoon pääseminen ja pelkkä katselukin tarjoavat elämyksellisiä kokemuksia myös toimintakyvyltään rajoittuneille.

Lopuksi

Vesistöt ovat oleellinen osa Suomen luontoa. Ne tarjoavat mahdollisuuksia arjen virkistäytymiseen ja hyvinvointia edistäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Blue Care tunnistetaan tulevaisuuden palveluksi, mutta kokeiluissa ilmeni myös tarve selkeälle palvelumuotoilulle. Ideoita ja uusia ajatuksia tuotteiden pohjaksi ei ole vaikea löytää. Julkisesti rahoitetut sosiaali- ja terveyspalvelut vaativat myös vahvan näytön vaikuttavuudesta. Luonnon ja vesistöjen hyvinvointivaikutukset tunnistetaan pöydän eri puolilla, mutta yhteistyön muuttaminen tuottavaksi yritystoiminnaksi vaatii vielä kehitystyötä niin palvelujen sisällön kuin yhteisen kielen löytämiseksi. Suomessa veden virta on hyödynnettävissä hyvinvoinnin lisäämiseksi.

Viitteet

- Aalto, M. 2018. Suotalkoiden pääjärjestäjä, Luonnonsuojeluliitto, Freshabit LIFE IP. Haastattelu 12.11.2018.
- Freshabit LIFE IP. 2018. Freshabit LIFE IP – hankkeen esittely, hankekoordinaatio Metsähallituksen Luontopalvelut. Viitattu 2.5.2018 <http://www.metsa.fi/freshabit>
- Eskelinen P., Smeds P., Soini K., Tuohimetsä S. & Vehmasto E. 2018. Hyvinvointia luonnonvesistä – Palveluja arkeen, matkailuun, opetukseen sekä sosiaali- ja terveyssektorille. Luonnonvarakeskus. Verkkojulkaisu, ISBN 978-952-326-664-3 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-664-3>
- Haakana, H. 2018. Vesistöopas. Suomen luonnonsuojeluliitto. 2. Painos. ISBN 978-952-9693-78-8
- Korpela, K., Ylén, M., Tyrväinen, L. & Silvennoinen, H. 2010. Favorite green, waterside and urban environments, restorative experiences and perceived health in Finland. Health Promotion International 25: 200–209. <http://dx.doi.org/doi:10.1093/heapro/daq007>
- Neuvonen, M. & Sievänen, T. 2011. Ulkoilutilastot 2010. Julkaisussa Sievänen, T. ja Neuvonen, M. (toim.) 2011. Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metlan työraportteja 212: 133–190.
- Soini, K., Eskelinen, P., Smeds, P., Tuohimetsä, S. & Vehmasto, E. 2019. Wellbeing from blue spaces: streams in research and good practices. Natural Resources Institute Finland. Verkkojulkaisu, ISBN 978-952-326-686-5 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-686-5>
- White, M., Smith, A., Humphries, K., Pahl, S., Snelling, D. & Depledge, M. 2010. Blue Space: The importance of water for preferences, affect and restorativeness ratings of natural and built scenes. Journal of Environmental Psychology 30: 482–493. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.04.004>
- WWF, 2018. Rantaretkelle! Rantaretken mobiilioppimateriaalit kouluille. <https://wwf.fi/vaikutakanssamme/ymparistokasvatus/rannalla/>

Aihepiirin kirjallisuutta

- Elliott, L.R., White, M.P., Grellier, J., Rees, S.E., Waters, R.D. 2018. Recreational visits to marine and coastal environments in England: Where, what, who, why, and when? *Marine Policy* 97: 305–314.
- Eritysryhmien liikunnan kehittämissuunnitelma 2003-2005. Opetusministeriön julkaisuja 2003: 12. ISBN (PDF) 952-442-370-7. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-442-370-7>
- Finlay, J.M. 2018. 'Walk like a penguin': Older Minnesotans' experiences of (non)therapeutic white space. *Social Science & Medicine* 198: 77-84. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.12.024>
- Haubenhofner, D.K., Elings, M., Hassink, J., Hine, R.E., 2010. The development of Green Care in Western European countries. *Explore* 6: 106–111. <https://doi.org/10.1016/j.explore.2009.12.002>
- Hyvönen, K., Törnroos, K., Salonen, K., Korpela, K., Feldt, T., Kinnunen, U. 2018. Profiles of nature exposure and outdoor activities associated with occupational well-being among employees. *Frontiers in Psychology* 9: 1-13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00754>
- Hämäläinen, S., Salminen, M., ja Ylönen, N.R. 2019. Luonnonhoito kotoutumisen tukena – opas toimijoille. Suomen Luonnonsuojeluliitto ry, Pirkanmaan piiri. Saatavilla suomeksi ja englanniksi verkkojulkaisuna. http://www.gcfinland.fi/tiedostopankki/554/Kolu_Luonnonhoito_kotoutumisen_tukena_Opas_toimijoille.pdf
- Karttunen, P. 2013. Vesiretkelyreitit: Suunnittelu ja rakentaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Rakennustieto Oy. Liikuntapaikkajulkaisu no 105. 72 s. ISBN: 978-952-267-033-5
- Karvinen, E., Kalmari, P., Koivumäki, K. 2011. Ikäihmisten liikunnan kansallinen toimenpideohjelma: Liikunnasta terveyttä ja hyvinvointia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2011:30. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-070-4>
- Luoto, K. 2006. Vesistöt liikuntapaikkoina. Opetusministeriön Liikuntapaikkajulkaisu 89. Helsinki: Rakennustieto Oy. ISBN: 951-682-795-0
- Narkiniemi, J. 2014. Kalalle nyt! Opas kalastuksen aloittamiseen. Metsähallitus. Sähköinen opas. <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/air-kalallenytyfin.pdf>
- Norman, N. & Vincenten, J. 2008. Protecting children and youths in water recreation: Safety guidelines for service providers. Amsterdam: European Child Safety Alliance, Eurosafe. External Report 344. ISBN 978-90-6788-370-2. <http://www.childsafetyeurope.org/publications/info/protecting-water-recreation.pdf>
- Mantsinen, K., Örn, S., Ekroos, T. 2010. Iloa ja hyötyä esteettömyydestä: Opas luontomatkaileville. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisu B:24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-604-121-9>
- Mikkola, M. 2006. Uimarantaopas. Opetusministeriö. Liikuntapaikkajulkaisu no 90. Tampere: Rakennustieto Oy. ISBN: 951-682-802-7
- Mälkiä, E. & Rintala, P. 2002. Uusi Erityisliikunta – Liikunnan sovellutukset erityisryhmille. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu 154. Tampere: Tammer-Paino Oy. ISBN: 951-8982-64-3
- Pálsdóttir, A.M., Stigsdotter, U.K., Persson, D., Thorpert, P., Grahn, P. 2018. The qualities of natural environments that support the rehabilitation process of individuals with stress-related mental disorder in nature-based rehabilitation. *Urban Forestry & Urban Greening* 29: 312–321. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2017.11.016>
- Riipinen, P. 2018. Halukkuus osallistua vesienhoitoon Saarijärven reitin alueella – Kyselytutkimus Saarijärven vesireitin asukkaille. Opinnäytetyö, Maaseutuelinkeinojen opinto-ohjelma, Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201802132362>
- Teiska, M. (toim.) 2008. Liikuntaa liikkujille – Soveltaen sopivaksi. Forssa: Suomen CP-liitto Ry. ISBN 978-951-97384-8-2 (PDF). https://www.cp-liitto.fi/files/760/liikuntaa_080109_low.pdf
- Tujula, P., Kaski, M. & Jokinen, I. (toim.) 2003. Esteetön perhepuisto ja liikuntapolku. Opetusministeriön Liikuntapaikkajulkaisu 85. Tampere: Tammer-Paino Oy. ISBN: 951-682-716-0

- Toikka, T. 2017. Voimaantumista, virkistäytymistä ja motivoitumista toimintakyvyn ylläpitoon kalastuksen avulla. Iktyocare – Erityisryhmien vesistöohjaajakoulutushanke. Opinnäytetyö, JAMK. 72 s. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201703213527>
- Tukes-ohje 2/2015. Ohjelmapalveluiden turvallisuuden edistäminen. Turvallisuus- ja kemikaalivirasto. http://melontajasoutuliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/be926569daf4930ff9efd70b2d32a22f/1528112789/application/pdf/1421660/Tukes-ohje_2_2015_Ohjelmapalveluiden_turvallisuus.pdf
- Verhe, I. 2007. Esteetön luontoliikunta. Opetusministeriön Liikuntapaikkajulkaisu 93. Tampere: Rakennustieto Oy. ISBN: 978-951-682-840-7
- Viljanen, J. 2012. Esteettömyys uimarannalla: Kokkilan uimarannan kunnostussuunnitelma. Opinnäytetyö, maisemasuunnittelun koulutusohjelma. Hämeen ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012060812303>
- WHO. 2003. Guidelines for safe recreational water environments. Volume 1, Coastal and fresh waters. World Health Organization. Viitattu 8.6.2018. http://www.who.int/water_sanitation_health/bathing/srwg1.pdf

Vierailun arvoisia verkkosivustoja

- Birdlife Suomi - <https://www.birdlife.fi/>
- Järvi & Meri wiki - <http://www.jarviwiki.fi/wiki/Etusivu>
- Liikenne- ja viestintävirasto - <https://www.traficom.fi/fi/veneilijalle>
- MALIKE, Kehitysvammaisten Tukiliitto ry - <https://www.tukiliitto.fi/malike/>
- Merenkulun turvallisuuskoulutuskeskus - <http://www.meriturva.fi/fi/>
- Natur och Miljö - <https://naturochmiljo.fi/>
- Punainen Risti, ensiapuohjeet - <https://www.punainenristi.fi/ensiapuohjeet>
- Soveltava Liikunta SoveLi ry - <https://www.soveli.fi/>
- Suomen Latu - <https://www.suomenlatu.fi/>
- Suomen Melonta- ja Soutuliitto - <http://www.melontajasoutuliitto.fi/>
- Suomen Meripelastusseura - <https://meripelastus.fi/>
- Suomen Retkiluistelijat ry - <https://www.skinnari.fi/>
- Suuri suomalainen kalastussivusto, Kalassa.net - <http://kalassa.net/>
- Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAA - <https://www.vammaisurheilu.fi/>
- Viisaasti vesillä -kampanja - <http://www.viisaastivesilla.fi/etusivu>

luke.fi

Luonnonvarakeskus
Latokartanonkaari 9
00790 Helsinki
puh. 029 532 6000